

Accountantsverslag 2015

Gemeente Dalfsen

16 september 2016

VERTROUWELIJK

Aan gemeenteraad van de gemeente Dalfsen
T.a.v. de heer drs. J. Leegwater, griffier
Postbus 35
7720 AA DALFSEN

Onderwerp

Accountantsverslag met betrekking tot de controle van de jaarrekening 2015 van de gemeente Dalfsen

Datum

16 september 2016

Kenmerk

3114227320/2016.060975/MD

Geachte raadsleden,

Graag bieden wij u hierbij ons accountantsverslag met betrekking tot de controle van de jaarrekening 2015 van de gemeente Dalfsen aan. In het hoofdstuk *Bestuurlijke samenvatting* hebben wij de belangrijkste punten uit ons verslag opgenomen.

Uw jaarrekening geeft een getrouw en rechtmatig beeld

De jaarrekening 2015 is opgesteld onder verantwoordelijkheid van het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Dalfsen. Wij hebben separaat bij deze jaarrekening een goedkeurende controleverklaring voor zowel getrouwheid als rechtmatigheid verstrekt. Wij hebben onzekerheden in de controle geconstateerd, die in totaal echter binnen de goedkeuringstolerantie voor onzekerheden blijven, zowel wat betreft de getrouwheid als wat betreft de rechtmatigheid.

Wij bespreken onze bevindingen met de raadscommissie

Dit accountantsverslag hebben wij op dinsdag 26 april 2016 in eerste concept besproken met de directie, de portefeuillehouder financiën en de betrokken medewerkers van de stafafdeling Control en Resultaat.

Op 17 mei 2016 hebben wij een voorlopige versie van dit accountantsverslag op hoofdlijnen besproken met de leden van uw raadscommissie.

Wij maken u erop attent dat voor dit accountantsverslag een beperkte verspreidingskring geldt. Het accountantsverslag is uitsluitend bestemd voor de gemeenteraad en het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Dalfsen.

Hoogachtend,

Deloitte Accountants B.V.

drs. R. Lubbers-Hilbrands RA

Cc.: college van burgemeester en wethouders

Inhoudsopgave

1. Bestuurlijke samenvatting	4
2. Uitkomsten jaarrekeningcontrole.....	7
3. Interne beheersing.....	25
4. Analyse resultaat, vermogen en financiële structuur	29
5. Overige onderwerpen	34
Bijlagen	36

1. Bestuurlijke samenvatting

Bestuurlijke samenvatting: de belangrijkste punten

De jaarrekening geeft een getrouw beeld en er is rechtmatig gehandeld

Bij de jaarrekening 2015 van uw gemeente konden wij in eerste instantie nog geen controleverklaring verstrekken. Nadat meer informatie bekend is geworden over de verantwoordingsinformatie over 2015 van de Sociale Verzekeringsbank (SVB), de BVO Jeugdzorg Overijssel en de diverse zorgaanbieders, zijn wij tot de conclusie gekomen dat wij een goedkeurende controleverklaring voor zowel de getrouwheid als de financiële rechtmatigheid kunnen verstrekken. Wel hebben wij een aantal onzekerheden geconstateerd, die gezamenlijk echter binnen het totaal van de goedkeuringstolerantie voor onzekerheden (ruim € 1,9 miljoen) blijven. De controleverklaring ontvangt u separaat.

Wij hebben vastgesteld dat de jaarverslaggeving 2015 voldoet aan de verslaggevingsvoorschriften (Bbv). De door ons geconstateerde controleverschillen voor zowel getrouwheid als rechtmatigheid vallen binnen de door u vastgestelde toleranties.

De grondexploitaties zijn deugdelijk geactualiseerd en bijgesteld en geven een getrouw beeld van de boekwaarde en verwachte resultaten. Bijzondere aandacht vragen wij in dit kader voor het adequaat en tijdig volgen van de renteontwikkelingen in de komende jaren (ook in het licht van de voorgenomen wijziging van het BBV), vanwege de forse financiële impact die een rentestijging kan hebben op de te verwachten uitkomsten van uw grondexploitaties. Tevens is de invoering van de vennootschapsbelastingplicht met ingang van 1 januari 2016 een belangrijk aspect, waarvoor uw gemeente naar onze mening voldoende aandacht heeft.

De begrotingsoverschrijdingen passen binnen het bestaande beleid en zijn goed toelicht, echter gericht op het saldo van lasten en baten per programma. Wij adviseren u voortaan een afzonderlijke toelichting op te nemen inzake de begrotingsrechtmatigheid, die specifiek is gericht op de eventuele overschrijdingen van de lasten per programma.

Wij hebben geen controleverschillen (fouten en/of onzekerheden) in de verantwoorde informatie in de SiSa-bijlage geconstateerd, evenmin als in de IMG-bijlage. Tot slot hebben wij vastgesteld dat de bezoldigingen over 2015 niet strijdig zijn met de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) en dat de jaarrekening 2015 van gemeente Dalfsen voldoet aan de publicatieverplichtingen van de WNT.

De interne financiële beheersing is adequaat in het kader van de jaarrekeningcontrole

Wij hebben de opzet, het bestaan en de werking van de interne beheersingsmaatregelen die relevant zijn voor de betrouwbaarheid van de in de jaarrekening opgenomen gegevens beoordeeld. Wij hebben geconcludeerd dat deze interne beheersingsmaatregelen voldoende functioneren.

Bestuurlijke samenvatting: de belangrijkste punten

Frauderisicoanalyse Als onderdeel van onze controle hebben wij uw directie verzocht inzicht te geven in uw inschatting van het risico dat de jaarrekening een materiële afwijking zou kunnen bevatten als gevolg van fraude, in de aard, omvang en frequentie van deze inschattingen, het proces dat het college en/of directie/management daarbij hanteert, alsook de communicatie daarover met het personeel en met u als raad. Wij adviseren u deze frauderisicoanalyse jaarlijks op te nemen in uw planning- en controlcyclus.

2. Uitkomsten jaarrekeningcontrole

De uitkomsten van onze jaarrekeningcontrole

De reikwijdte van onze controle achten wij voldoende

Met de opdrachtbevestiging van 6 oktober 2015 heeft u ons opdracht gegeven tot het controleren van de jaarrekening 2015. De reikwijdte van onze controle staat omschreven in de opdrachtbevestiging. Er is gedurende het verloop van de controle op geen enkele wijze sprake geweest van een beperking in de reikwijdte van onze controle.

Naast de opdrachtbevestiging zijn bepalend voor onze controle:

- Het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (Bado).
- Uw verordening controle op het financieel beheer en op de inrichting van de financiële organisatie van de gemeente Dalfsen (controleverordening op grond van artikel 213 van de Gemeentewet).
- Het door het college vastgestelde en ter kennisneming aan de raad voorgelegde normenkader d.d. 15 december 2015.

Tijdens de uitvoering van de controleplanning hebben zich geen wijzigingen van materieel belang in de reikwijdte voorgedaan. Wij achten de reikwijdte van onze controle voor 2015 voldoende voor de doelstelling van onze controle.

Een toelichting op de reikwijdte van onze controle 2015 is opgenomen in bijlage E van dit accountantsverslag.

Gehanteerde toleranties met als resultaat een aantal controleverschillen

Wij hebben de jaarrekeningcontrole 2015 uitgevoerd met inachtneming van de volgende toleranties, zoals opgenomen in de door u vastgestelde controleverordening en uw controleprotocol.

Goedkeuringstoleranties

Fouten	1% van het totaal van de lasten inclusief dotaties reserves	€ 641.000
Onzekerheden	3% van het totaal van de lasten inclusief dotaties reserves	€ 1.924.000

Rapportagetoleranties

De rapportagetoleranties voor fouten en onzekerheden zijn beide op € 55.000 gesteld.

Wij hebben enkele controleverschillen (fouten en/of onzekerheden) ten aanzien van de getrouwheid geconstateerd. Als gevolg daarvan is een aantal correcties doorgevoerd in de jaarrekening. Deze posten zijn individueel weergegeven in bijlage A2 van dit verslag.

De uitkomsten van onze jaarrekeningcontrole

Wij tekenen daarbij aan dat het hier in alle gevallen een kwestie van presentatie betreft, in die zin dat door deze correcties het gerealiseerd saldo van baten en lasten en het gerealiseerd resultaat niet worden beïnvloed.

Daarnaast is er door uw gemeente nog een aantal correcties aangebracht ten opzichte van de in eerste instantie op 28 maart 2016 voor controle aangeboden (voorlopige) versie van de jaarrekening. Deze correcties hebben een gezamenlijke resultaatinvloed van +/- € 142.000.

Als gevolg van het feit dat de accountant van de Sociale Verzekeringsbank (SVB) afkeurende controleverklaringen heeft verstrekt bij de verantwoordingen 2015 Trekkingsrecht PGB Jeugdwet en Trekkingsrecht PGB Wmo, zowel voor het aspect getrouwheid als voor het aspect rechtmatigheid, worden de PGB-bestedingen over 2015 door de gemeente Dalfsen ad € 1.263.458 volledig als onzeker beschouwd.

Op basis van het assurance-rapport van Baker Tilly Berk aan de BVO Jeugdzorg IJsselland d.d. 27 juni 2016 inzake het "Overzicht zorgkosten en verdeling per gemeente over 2015" wordt een bedrag van € 2.000.857 aangemerkt als onzekerheid. Dit wordt veroorzaakt doordat nog niet alle zorgaanbieders een finale afrekening hadden aangeleverd. Wij hebben deze onzekerheid naar rato van het aandeel gemeente Dalfsen in de BVO meegewogen als onzekerheid. Dit betreft 4,47% van € 2.000.857, wat leidt tot een onzekerheid van € 89.438.

In totaal bedraagt de onzekerheid voor het aspect getrouwheid hiermee € 1.352.896 en voor het aspect rechtmatigheid eveneens € 1.352.896. Deze onzekerheden blijven beide binnen de hiervoor genoemde goedkeuringstolerantie van € 1.924.000.

Wij hebben geconcludeerd dat alle financieel relevante aspecten van wetgeving en verordeningen, zoals opgenomen in uw normen- en toetsingskader, door het college zijn nageleefd en dat zowel de baten en lasten over 2015 als de balansmutaties in 2015 rechtmatig tot stand zijn gekomen.

Het (verplichte) overzicht van controleverschillen groter dan de rapportagetoleranties treft u aan in bijlagen A1 en A2 van dit accountantsverslag.

Het jaarverslag is verenigbaar met de jaarrekening

De jaarstukken 2015 van uw gemeente bestaan uit:

- Het jaarverslag 2015 (programmaverantwoording en verplichte paragrafen).
- De jaarrekening 2015 (balans met toelichting, overzicht van baten en lasten in de jaarrekening met toelichting, de SiSa-bijlage en de bijlage ten behoeve van de provincie Overijssel: Investeren Met Gemeenten, IMG).

De uitkomsten van onze jaarrekeningcontrole

In het onderdeel “programmaverantwoording” van het jaarverslag dient informatie opgenomen te worden over: wat hebben we gedaan, wat hebben we bereikt en wat heeft het gekost? De programmaverantwoording vormt samen met de verplicht voorgeschreven paragrafen (zoals weerstandsvermogen, bedrijfsvoering, etc.) het jaarverslag. Beide onderdelen vallen niet (expliciet) onder de controle van de jaarrekening. Het primaire object van de accountantscontrole (op grond van artikel 213 van de Gemeentewet) is de jaarrekening (de balans met toelichting en het overzicht van baten en lasten in de jaarrekening met toelichting).

De inhoud van het jaarverslag (programmaverantwoording en paragrafen) hebben wij ‘marginaal getoetst’. Deze toetsing blijft beperkt tot het signaleren van mogelijke tegenstrijdigheden tussen het jaarverslag en de jaarrekening. De accountantscontrole omvat daarom geen oordeel over de inhoudelijke juistheid en volledigheid van de informatieverstrekking opgenomen in de programmaverantwoording en de verplichte paragrafen.

Bij onze controle hebben wij geen tegenstrijdigheden tussen het jaarverslag en de jaarrekening geconstateerd. In de paragraaf grondbeleid wordt relevante informatie over de grondexploitatie gegeven, die mede dient ter toelichting op de balanspost Voorraden. In deze paragraaf is geen behandeling per complex opgenomen, waaruit de relevante (financiële) ontwikkelingen per complex blijken. Deze informatie is wel opgenomen in de Meerjaren Prognose Grondexploitaties (MPG) 2016, die echter geen onderdeel uitmaakt van de (gecertificeerde) jaarstukken. Wij hebben deze informatie bij onze controlewerkzaamheden betrokken. Het jaarverslag en de jaarrekening zijn goed met elkaar verenigbaar.

Het Bbv wordt nageleefd

Met de belangrijkste (voorgenomen) wijzigingen in de verslaggevingsregels (Bbv) die van toepassing zijn op de jaarrekeningen 2015 en volgende jaren is het volgende geregeld:

Wijzigingen

Met het besluit van 21 januari 2015 is het BBV gewijzigd. Deze wijziging ziet toe op de toelichting van financiële derivaten in de jaarstukken.

Deze wijziging kan verwerkt worden in de jaarrekening 2015:

In de toelichting op de balans wordt vermeld:

- a. *De niet in de balans opgenomen belangrijke financiële verplichtingen waaraan de provincie of de gemeente voor toekomstige jaren is verbonden.*
- b. *Indien de provincie of de gemeente financiële derivaten hanteert, per derivaat:*
 1. *de naam en rating van de financiële onderneming waarbij het derivaat is afgesloten;*

De uitkomsten van onze jaarrekeningcontrole

2. *het type en de belangrijkste kenmerken van het derivaat en de hoogte en de looptijd van de financieringsbehoefte waaraan het derivaat kan worden toegerekend en*
3. *in het geval van een niet-effectieve positie, als bedoeld in artikel 1, eerste lid, onderdeel k, in welk opzicht daarvan sprake is, de maatregelen die zijn genomen om die positie ongedaan te maken en de termijn die daarvoor naar verwachting nodig is.*

Deze wijziging is voor de gemeente Dalfsen niet van toepassing.

Op 15 mei 2015 is eveneens een besluit tot wijziging van het BBV vastgesteld dat betrekking heeft op het opnemen van kengetallen in de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing. Dit besluit heeft gevolgen vanaf de begroting 2016 en de jaarrekening 2015. De wijze waarop kengetallen worden vastgesteld en opgenomen in de begroting en het jaarverslag van provincies en gemeenten is uitgewerkt in het besluit van 9 juli 2015. Deze kengetallen zijn in de Jaarstukken 2015 opgenomen in paragraaf 3.7: Weerstandsvermogen en risicobeheersing.

Voornemens tot wijzigingen BBV (deels inmiddels gerealiseerd bij besluit van 5 maart 2016)

Grondexploitaties

De commissie BBV heeft de afbakening, definiëring en verslaggevingsregels rondom grondexploitaties kritisch onder de loep genomen. De reden hiervoor is een aantal ontwikkelingen op het gebied van grondexploitaties. Namelijk: de forse afboekingen van gemeenten op grondposities in de afgelopen jaren, de aanbevelingen uit het rapport Vernieuwing BBV over transparantie en vergelijkbaarheid, en de aankomende Omgevingswet.

De afbakening is ook onvermijdelijk in het kader van de aankomende vennootschapsbelastingplicht voor gemeenten (Vpb). Het kan namelijk helpen in de fiscale discussie over de afbakening van de ondernemersactiviteit en de toe te rekenen kosten en opbrengsten.

De commissie BBV heeft een aantal voorstellen uitgewerkt die leiden tot wijzigingen in het BBV en de uitwerking hiervan. De wijzigingen moeten leiden tot meer transparantie, eenduidigheid en een vermindering van de administratieve lasten.

De wijzigingen moeten per 1 januari 2016 gaan gelden en kunnen gevolgen hebben voor de jaarrekening 2016, ook voor die van de gemeente Dalfsen. Overigens heeft de gemeente Dalfsen hierop al een voorschot genomen in de jaarrekening 2015 en voldoet daarmee al grotendeels aan deze wijzigingen.

Vernieuwing BBV

Het BBV dateert van 2004 en geconstateerd is dat na 10 jaar functioneren, de begroting en de jaarstukken voor anderen dan financieel deskundigen nog te weinig toegankelijk zijn.

De uitkomsten van onze jaarrekeningcontrole

Daarnaast werd een aantal ontwikkelingen gesignaleerd die het belang van vernieuwing nog eens extra onderstrepen:

- De wens de kaderstellende en controlerende rol van de raad te versterken: daarvoor is meer en gemakkelijker inzicht in begroting en verantwoording nodig.
- De wens tot betere financiële vergelijkbaarheid. Gemeenten moeten vergelijkingen kunnen maken met andere gemeenten, om beslissingen daar aan af te kunnen wegen.
- Op de democratische rollen van de raad en de vergelijkbaarheid komt nog eens extra druk te staan door de 3 decentralisaties.
- Als gevolg van grotere onzekerheden in vergelijking tot de periode dat het huidige BBV tot stand kwam, is er meer behoefte aan inzicht in de financiële positie van gemeenten en daaraan verbonden risico's.
- En de wens van gemeenten meer inzicht te hebben in elkaars financiële positie, om tijdig te kunnen bijsturen als de financiële situatie daar aanleiding toe geeft (om te voorkomen dat gemeenten een beroep moeten doen op steun uit het gemeentefonds).
- Toenemende belangstelling voor verslaglegging in de publieke sector.
- En vragen rond de huidige praktijk van het rechtmatigheidstoezicht.

Op grond van deze constatering worden aanpassingen voorgesteld die gaan over het opnemen van beleids-indicatoren, het opnemen van kengetallen over de financiële positie (zie hiervoor), inzicht in Verbonden partijen, Inzicht in overhead en kosten, meer vergelijkbaarheid in het stelsel van baten en lasten door meer uniformering in de mogelijkheden voor afschrijven. Het voornemen is om deze aanpassingen in te laten gaan in 2017. Deze zijn ook van toepassing voor de gemeente Dalfsen.

Uw gemeente heeft voor de implementatie hiervan, op basis van het VNG-rapport "Vernieuwing van de begroting en verantwoording van gemeenten", een projectplan met bijbehorende projectstructuur opgesteld, dat er op gericht is tijdig een (meerjaren-)begroting 2017(-2020) aan de gemeenteraad aan te bieden, die voldoet aan het vernieuwde BBV. Wij juichen deze aanpak toe.

De uitkomsten van onze jaarrekeningcontrole

Wij hebben vastgesteld dat uw gemeente de wettelijke verslagleggingsregels (Bbv) heeft nageleefd.

Toelichting in jaarrekening met betrekking tot eigen bijdragen

Een aanvrager van een Wmo-voorziening is een eigen bijdrage verschuldigd. De berekening, oplegging en incasso van de eigen bijdragen is een wettelijke taak van het CAK. Het CAK verstrekt aan de gemeenten een totaaloverzicht, waarbij maandelijks afstorting plaatsvindt van de geïncasseerde bijdragen. Gemeenten kunnen op deze overzichten van het CAK wel de aantallen personen, soort en omvang van de zorgverlening beoordelen met de eigen Wmo-administratie. Probleem is dat door het ontbreken van inkomensgegevens op deze overzichten de informatie over de eigen bijdrage ontoereikend is om als gemeente de juistheid op persoonsniveau en volledigheid van de eigen bijdragen als geheel te kunnen vaststellen.

De gemeente zal deze onzekerheid adequaat en gekwantificeerd in de jaarstukken moeten toelichten, ook al ligt de oorzaak niet bij de gemeente. De gemeente Dalfsen heeft hierover een passage opgenomen in de jaarrekening 2015, onderdeel Grondslagen voor waardering en resultaatbepaling.

De grondslagen van de jaarrekening 2015 zijn aanvaardbaar; de baten en lasten zijn aanzienlijk hoger dan vorig jaar

De belangrijkste verslaggevingsgrondslagen van uw gemeente zijn uiteengezet in de grondslagen van de jaarrekening 2015. In 2015 zijn er geen wijzigingen geweest in de toegepaste verslaggevingsgrondslagen, die een aanzienlijke invloed hebben op de baten en lasten of de financiële positie van uw gemeente. Wel is door de decentralisaties in het sociaal domein het totaal van baten en lasten over 2015 aanzienlijk hoger dan in voorgaande jaren.

Significante verslaggevingsgrondslagen en toepassing hiervan zijn belangrijk voor de presentatie van de financiële positie van uw gemeente en de baten en lasten in de jaarrekening. Daarnaast vereisen zij van het college en de directie dat zij een oordeel vormen ten aanzien van soms moeilijke, subjectieve en complexe posities, vaak vanwege de noodzaak om inschattingen te moeten maken over het effect van zaken die inherent onzeker zijn.

Wij hebben het door het college en de directie toegepaste proces met betrekking tot significante verslaggevingsaspecten geëvalueerd en hebben gegevensgerichte controlewerkzaamheden uitgevoerd.

De verantwoording van de lasten van Wmo nieuw en Jeugdzorg is van importantie en kent de nodige onzekerheden

De lasten als gevolg van de decentralisaties in het sociaal domein, die met ingang van 1 januari 2015 hun beslag kregen, zijn nog lang onzeker gebleven, vanwege het ontbreken van gecertificeerde afrekeningen over 2015 van de Sociale Verzekeringsbank (SVB), de BVO Jeugdzorg IJsselland en van verschillende zorgaanbieders. De nog resterende onzekerheden zijn hiervoor vermeld onder het kopje “Gehanteerde toleranties met als resultaat een aantal controleverschillen”.

Het grote verschil tussen de jaarrekening 2015 en die over de voorgaande jaren is de uit de drie decentralisaties (3 D's) voortvloeiende verantwoording van de lasten inzake Wmo nieuw en Jeugdzorg.

De uitkomsten van onze jaarrekeningcontrole

Voor het onderdeel Participatie gaat het vooral om een andere verantwoordingswijze dan voorheen. Deze decentralisaties zijn ingegaan per 1 januari 2015, nadat daarvoor al veel inspanningen waren gedaan voor een adequate inrichting van de organisatie en de (centrale) inkoop en aanbesteding van trajecten.

De door het rijk beschikbaar gestelde middelen worden via de algemene uitkering van het gemeentefonds in de vorm van een integratie-uitkering toegekend. Voor de gemeente Dalfsen bedraagt de integratie-uitkering sociaal domein over 2015 in totaal € 12.275.917, als volgt onderverdeeld: Wmo nieuw € 3.053.969, Jeugdzorg € 5.596.765 en Participatie € 3.625.183.

Op basis van de nu bekende informatie zal de integratie-uitkering sociaal domein de komende vier jaren in totaal afnemen met respectievelijk € 0,9 miljoen, € 0,8 miljoen, € 0,4 miljoen en € 0,2 miljoen naar ca. € 9,95 miljoen.

De werkelijk over 2015 verantwoorde lasten (excl. uitvoeringskosten) bedragen:

- Wmo nieuw € 1.984.419; begroot € 3.021.682; voordeel € 1.037.263, waarvan PGB's ca. € 756.000 (zie toelichting programma 7; daar echter toegelicht inclusief Wmo oud).
- Jeugdzorg € 4.912.993; begroot € 4.717.463; nadeel € 195.530, inclusief voordeel PGB's ca. € 1.018.000 (zie toelichting programma 7). De bijdrage van de gemeente Dalfsen aan de BVO over 2015 bedraagt uiteindelijk € 5.050.506.
- Participatie € 4.025.563; begroot € 4.019.283; nadeel € 6.280; (zie toelichting programma 7: het nadeel op de onderdelen sociale werkvoorziening en reïntegratievoorzieningen participatiewet bedraagt in totaal per saldo € 400.000; de oorzaken hiervan zijn duidelijk toegelicht).

De gemeente Dalfsen heeft veel in het werk gesteld om een zo goed en volledig mogelijk beeld te krijgen van alle per 31 december 2015 als nog te betalen bedragen op te nemen verplichtingen, door waar mogelijk gecertificeerde financiële overzichten dan wel nog niet gecertificeerde productieoverzichten per zorgaanbieder te verkrijgen, afstemming te zoeken met de in de portal van de SVB opgenomen gegevens en per cliënt na te gaan of voor alle relevante perioden in 2015 een factuur van de zorgaanbieder is ontvangen of nog niet. In totaal is per 31 december 2015 een bedrag van € 597.500 als nog te betalen aan zorgaanbieders opgenomen voor verstrekkingen in het kader van Wmo nieuw.

De uitkomsten van onze jaarrekeningcontrole

De grondexploitaties zijn deugdelijk geactualiseerd en bijgesteld

Een belangrijke balanspost met betrekking tot onderhanden projecten betreft de voorraden (grondexploitatie). Door de invloed van de parameters (zoals kostenstijgingen, fasering, druk op verkoopprijzen, rente-effecten) die bepalend zijn voor de in de toekomst te realiseren opbrengsten, hebben wij bij onze controle de grondexploitaties diepgaand gecontroleerd. De economische crisis heeft immers (nog steeds) grote invloed op de resultaten van (gemeentelijke) grondexploitaties.

De risico's voor de grondexploitaties zijn in essentie terug te brengen tot drie P's:

- *Planning*: is de tijdsplanning van de projecten afgestemd op de (on)mogelijkheden in de markt. Immers, de marktbehoefte bepaalt welke projecten op welk moment te realiseren zijn.
- *Programming*: in de afgelopen jaren hebben economische ontwikkelingen geleid tot belangrijke wijzigingen in vooral de woningbehoefte. Is er een kritische analyse van de 'mix' van woningen (huur, koop, vrije kavel appartementen, etc.) in de projecten in relatie tot de huidige marktvraag in de gemeente?
- *Prijs*: inherent gevolg van de economische crisis is dat de verkoopprijzen van woningen en dus van grond onder druk staan. Is afgewogen welke prijzen kunnen worden gehandhaafd, rekening houdend met het risico dat gronden later of in het geheel niet worden afgenomen?

De 3 P's zijn door uw college toegelicht in de Meerjaren Prognose Grondexploitaties 2016. De grondexploitaties zijn met deze uitgangspunten opnieuw doorgerekend (geactualiseerd) per 31 december 2015 en waar nodig zijn de verwachtingen bijgesteld, waarmee tevens is beoordeeld of de niet in exploitatie genomen gronden en het onderhanden werk in de jaarrekening op een juiste wijze zijn gewaardeerd en of er mogelijk een (aanvullende) verliesvoorziening zou moeten worden getroffen, dan wel direct een verlies zou moeten worden genomen.

De resultaten over 2015 voor de gemeente Dalfsen zijn de volgende: op de NIEGG-complexen Beatrixgebouw en Overige gronden werd een positief resultaat behaald van gezamenlijk € 962.000. Ook was er tussentijdse winstneming voor een drietal complexen (Gerner Marke, De Spiegel en De Koele) voor een bedrag van € 725.000 en een kleine winst op een in 2015 afgesloten complex (bedrijventerrein Welsum) van € 16.000. Anderzijds was er een afwaardering van totaal € 334.000 voor een vijftal complexen (Oosterbouwlanden, Uitbreiding Hoonhorst, Oosterdalfsen II, Paltheweg en Vechtstraat). Deze winsten en verliezen zijn toegevoegd respectievelijk onttrokken aan de reserve bouwgrondexploitatie.

Voor een nadere toelichting per complex verwijzen wij u naar de paragraaf grondbeleid (paragraaf 3.3 van het jaarverslag) en de door het college van B&W vastgestelde grondexploitatiebegrotingen per 31 december 2015.

De uitkomsten van onze jaarrekeningcontrole

Een overzicht van de ontwikkeling in boekwaarden van de grondexploitatie in 2015 treft u aan in de toelichting op de balans.

De boekwaarde van de niet in exploitatie genomen bouwgronden daalde in 2015 met € 4,53 miljoen (vooral doordat het complex Oosterdalfsen met een boekwaarde per 1 januari 2015 van € 5,3 miljoen in 2015 in exploitatie werd genomen) en bedraagt per ultimo 2015 € 5,83 miljoen (inclusief € 2,16 miljoen aan overige gronden). Deze gronden zijn in de loop van 2015 alle getaxeerd door een erkend taxateur.

De boekwaarde van de bouwgronden in exploitatie (onderhanden werk) bedraagt per 31 december 2015 € 23,18 miljoen tegen € 19,76 miljoen per 1 januari 2015. Tegenover investeringen in 2015 ad € 2,79 miljoen, het in exploitatie nemen van het complex Oosterdalfsen ad € 5,30 miljoen en per saldo winstneming € 0,73 miljoen staan opbrengsten ad € 5,40 miljoen.

Bij onze beoordeling van de door de gemeente gehanteerde veronderstellingen voor actualisatie van de grondexploitaties, zijnde vooral de uitgangspunten voor de planning (fasering), programmering, het prijsbeleid, maar ook de parameters voor kosten- en opbrengstenstijging en de gehanteerde rekenrente (renteomslagmethode), hebben wij het volgende in overweging genomen:

- Of de afzonderlijke veronderstellingen redelijk lijken.
- Of de veronderstellingen onderling afhankelijk en intern consistent zijn.
- Of de veronderstellingen redelijk lijken wanneer ze collectief of in samenhang met andere veronderstellingen worden beschouwd.
- Of de veronderstellingen aansluiten op de (vastgestelde) plannen (besluiten) van de uw raad.
- Of de veronderstellingen consistent zijn met de ervaringscijfers van de gemeente (met andere woorden is historische informatie representatief voor toekomstige situaties).

Omdat aan de interne beheersmaatregel van beoordeling van de door de vakafdeling opgestelde prognoses, gezien de specifiek daarvoor benodigde kennis, slechts in beperkte mate invulling kan worden gegeven, besteden wij bij onze controle verhoogde aandacht aan de beoordeling hiervan.

Wij hebben vastgesteld dat de uitgangspunten en veronderstellingen redelijk zijn tegen de achtergrond van de werkelijke uitkomsten in voorafgaande verslagperiodes en de huidige economische ontwikkeling en niet strijdig zijn met voornemens van uw raad of het college en de directie.

Het verwachte exploitatieresultaat op eindwaarde bedraagt per 31 december 2015 in totaal € 14,2 miljoen batig, tegen € 11,9 miljoen batig een jaar eerder. Deze toename is vooral een gevolg van de positieve verwachting voor het in 2015 in exploitatie genomen complex Oosterdalfsen (€ 1,7 miljoen).

De uitkomsten van onze jaarrekeningcontrole

Daarnaast zijn de verwachtingen voor de complexen Grift III (0,7 miljoen), Westerbouwlanden Noord (€ 0,8 miljoen) en De Nieuwe Landen II (€ 0,5 miljoen) wat gunstiger dan per 31 december 2014 en die voor De Gerner Marke (-/- € 0,5 miljoen) en diverse andere complexen (samen -/- € 0,8 miljoen) minder gunstig.

In 2015 zijn grondverkopen gerealiseerd tot een bedrag van € 5,0 miljoen tegen € 4,6 miljoen begroot. Tegenover een tegenvaller op de complexen De Nieuwe Landen (€ 0,6 miljoen) en Westerbouwlanden Noord (€ 0,4 miljoen) staan meevallers op de complexen Grift III (€ 0,7 miljoen en Parallelweg (€ 0,7 miljoen). Het totaal aan nog te verwachten opbrengsten wegens grondverkopen bedraagt voor woningbouwcomplexen € 47,6 miljoen (2014: € 39,2 miljoen) en voor bedrijventerreinen € 10,8 miljoen (2014: € 12,5 miljoen). Voor het in 2015 in exploitatie genomen complex Oosterdalfsen bedragen de verwachte opbrengsten wegens grondverkopen per 31 december 2015 € 16,6 miljoen.

De omvang van de grondportefeuille van uw gemeente is daarmee zeker niet bescheiden te noemen. De daarbij nog te maken kosten en nog te realiseren opbrengsten voor uw gemeente blijven zeer gevoelig voor de huidige marktontwikkelingen.

Wij adviseren u om de frequentie van het actualiseren van de grondexploitatieberekeningen gezien de economische omstandigheden op het huidige niveau te handhaven en de resultaatverwachtingen van de grondexploitaties nauwlettend te blijven monitoren, gekoppeld aan toekomstige besluitvorming.

Bijzondere aandacht vragen wij in dit kader voor het adequaat en tijdig volgen van de renteontwikkelingen in de komende jaren (ook in het licht van de voorgenomen wijziging van het BBV, zie hiervoor in dit verslag), vanwege de forse financiële impact die een rentestijging kan hebben op de te verwachten uitkomsten van uw grondexploitaties. Tevens is de invoering van de vennootschapsbelastingplicht met ingang van 1 januari 2016 een belangrijk aspect, waarvoor uw gemeente naar onze mening voldoende aandacht heeft.

De kwaliteit van de onderbouwingen en inschattingen bij het opstellen van de jaarrekening is goed

Uw gemeente heeft voorzieningen gevormd voor verliezen, risico's of verplichtingen die hun oorsprong vinden in het huidige boekjaar of eerdere boekjaren, maar waarvan de (verwachte) uitgaven in de toekomst liggen. Binnen de voorzieningen maakt u conform het Bbv onderscheid naar voorzieningen voor verplichtingen, verliezen en risico's, ter egalisering van kosten (groot onderhoud) en voor middelen van derden waarvan de bestemming gebonden is.

Voor de voorzieningen voor verplichtingen, verliezen en risico's en de voorzieningen ter egalisering van kosten zijn naar hun aard gebaseerd op veronderstellingen en schattingen van het management en het college. Zij schatten op basis van hun kennis van de gemeente en haar omgeving in wat het effect van de te voorziene risico's, verplichtingen en kosten zullen zijn in de komende jaren en wat de omvang van de voorziening moet zijn.

De uitkomsten van onze jaarrekeningcontrole

Omdat schattingen per definitie subjectief zijn, besteden wij als uw accountant nadrukkelijk aandacht aan de onderbouwing en redelijkheid van de aannames van het college en het management.

Wij hebben als onderdeel van onze controle daarom de volgende werkzaamheden uitgevoerd:

- De in de jaarrekening 2015 opgenomen onderhoudsvoorzieningen (ter egalisering van kosten) ad totaal € 0,3 miljoen (2014: € 0,8 miljoen) hebben wij getoetst aan de onderliggende geactualiseerde onderhoudsplannen.
Hierbij hebben wij aandacht besteed aan de houdbaarheid en betrouwbaarheid van de door uw gemeente opgestelde onderhoudsplannen.
- Voor wat betreft de egalisatievoorziening riolering (per ultimo 2015 € 1,8 miljoen tegen € 1,1 miljoen ultimo 2014) dient te worden opgemerkt dat het gemeentelijk rioleringsplan (GRP) 2012-2015 in 2016 zal worden herzien. Omdat het oude plan niet meer actueel is heeft de gemeente Dalfsen de voorziening geclassificeerd als een voorziening ex art 44 lid 1c van het BBV. Zodra het GRP geactualiseerd is, zou de voorziening moeten worden gepresenteerd als een voorziening ex art 44 lid 1d van het BBV (beklemd door derden).
- Aan de egalisatievoorziening reiniging (per ultimo 2015 € 0,8 miljoen tegen € 1,4 miljoen ultimo 2014) is in 2015 het exploitatiesaldo van het product Reiniging ad € 0,6 miljoen onttrokken. De gemeente Dalfsen heeft geen onderhoudsplan ter onderbouwing van deze voorziening.

In de toelichting op programma 8 is vermeld dat 2015 een hectisch jaar was op afvalgebied en dat (na de invoering van het omgekeerd inzamelen en de veranderingen voor de inzameling van plastic, waarvoor de klappen zijn opgevangen door deze egalisatievoorziening) de belangrijkste investeringen en veranderingen achter de rug zijn. Deze voorziening is terecht geclassificeerd als een voorziening ex art 44 lid 1c van het BBV.

- Wij hebben de voorziening voor wethouderspensioenen en -uitkeringen getoetst aan de onderliggende actuariële berekeningen, die wij onder andere hebben getoetst op de marktconformiteit van rentepercentages. Vooral door een aanzienlijk lagere rekenrente (nu 1,6 %) moest in 2015 ca. € 70.000 aan de voorziening wethouderspensioenen worden gedoteerd. Daar staat tegenover dat de pensioenvoorziening voor gewezen wethouders daalde met ca. € 100.000. De gemeente Dalfsen heeft (al jarenlang) de stelregel dat indien deze voorziening niet toereikend is i.v.m. de levensverwachting c.a., het tekort vervolgens jaarlijks ten laste van de exploitatie wordt gebracht. Naar ons is meegedeeld is dit in de jaren voor 2015 niet voorgekomen.

Wij zijn van mening dat de gehanteerde uitgangspunten voor schattingen reëel en consistent zijn toegepast.

De uitkomsten van onze jaarrekeningcontrole

Het proces rondom instellen en muteren van reserves

Een onderdeel van de eigenheid van gemeenten is het belang van de openbare begroting. Door het vaststellen van de begroting weegt u als raad af welke activiteiten het belangrijkste zijn en machtigt u het college van burgemeester en wethouders om uitgaven tot een bepaald bedrag voor een bepaald onderwerp te doen (de allocatie- en autorisatiefunctie). Van groot belang is dan ook dat de begroting transparant is. De begroting moet helder aangeven waaraan het geld uitgegeven zal worden, maar bijvoorbeeld ook waarvoor reserves opgebouwd gaan worden. Het Bbv bevat dan ook bepalingen die toestaan dat niet alleen bij de rekening toevoegingen en onttrekkingen aan reserves kunnen plaatsvinden, maar dat dit al kan bij de primitieve begroting / begrotingswijzigingen. Uitgangspunt is dan ook dat de wijzigingen op bestemmingsreserves transparant worden gemaakt en dat u als raad deze via het vaststellen van de begroting en jaarrekening goedkeurt.

In de jaarrekening kunnen de toevoegingen en onttrekkingen aan elk van de bestemmingsreserves worden verwerkt tot maximaal het bedrag dat via de begroting (swijzigingen) door de raad is goedgekeurd voor de betreffende bestemmingsreserve.

Verder kunnen er raadsbesluiten zijn die inhouden dat specifiek benoemde saldi, bijvoorbeeld een overschot op de uitvoering van de Wmo, ook nog in het lopende begrotingsjaar ten gunste of ten laste van een specifieke bestemmingsreserve mogen worden gebracht.

Uit oogpunt van een goede en integrale allocatiefunctie adviseert de Commissie BBV om terughoudend te zijn met eventuele besluiten om het beschikkingsrecht voor de reserves te verleggen. De Commissie adviseert om de kaders daarvoor op te nemen in uw financiële verordening (ex. artikel 212 van de Gemeentewet). Voorkomen moet worden dat het gepresenteerde gerealiseerde resultaat na bestemming volgend uit het overzicht van baten en lasten in de jaarrekening via een 'automatisme van potjes vullen' richting nul tendeert. Wenselijk is dat een resultaat wordt gepresenteerd dat zo goed mogelijk laat zien hoe de gemeente in het betreffende jaar heeft gepresteerd.

De gemeente Dalfsen hanteert voor de jaarrekening 2015 de nieuwe Nota reserves en voorzieningen, zoals vastgesteld door de raad op 28 september 2015.

Nadrukkelijk wordt in de nota aandacht gegeven aan de relevante beleidskaders, waaronder de bevoegdheden ten aanzien van het instellen en opheffen van reserves en voorzieningen, zoals o.a. blijkt uit de opvolging door het college van de motie van de raad van 16 februari 2015 t.a.v. de Algemene reserve vrij besteedbaar. Ook wordt een relatie gelegd met het beschikbare en benodigde weerstandsvermogen van de gemeente Dalfsen en het daarbij toegepaste risicosimulatiemethode. Ten slotte zijn ook de nieuwste BBV-aspecten in deze nota verwerkt. Hiermee wordt naar onze mening invulling gegeven aan het belang om uw beleid rondom het muteren in reserves strikt te blijven borgen.

De uitkomsten van onze jaarrekeningcontrole

Als er al sprake is van door het college van B&W, in het kader van de jaarrekening, ingestelde reserves en voorzieningen, dan wordt bij de aanbieding van de jaarrekening door het college aan de gemeenteraad expliciet melding gemaakt van deze door het college ingestelde reserves en voorzieningen. Wij onderschrijven deze uitgangspunten.

Begrotingsoverschrijdingen zijn goed toelicht in de jaarrekening 2015

Naast de controle op de rechtmatige totstandkoming van de baten, lasten en balansmutaties in de jaarrekening 2015, hebben wij de begrotingsrechtmatigheid gecontroleerd.

De toe te passen normen voor dit begrotingscriterium zijn gebaseerd op artikel 189, 190 en 191 van de Gemeentewet en moeten door de gemeenteraad zelf nader worden ingevuld en geconcretiseerd. Dit gebeurt door middel van de begroting en via de verordening op het financieel beheer ex artikel 212 van de Gemeentewet.

Het systeem van budgetbeheer en -bewaking moet waarborgen dat de baten en lasten binnen de begroting blijven en dat belangrijke wijzigingen of dreigende overschrijdingen tijdig worden gemeld aan de gemeenteraad, zodat deze tijdig (binnen het begrotingsjaar) een besluit kan nemen.

Een systeem met onvoldoende waarborgen voor tijdige melding aan de gemeenteraad van budgetoverschrijdingen heeft het risico in zich dat inbreuk wordt gemaakt op het budgetrecht van de raad.

Het begrotingscriterium is verder verfijnd en uitgewerkt in de Kadernota 2015 van de Commissie BBV. De belangrijkste inhoudelijke aanpassing betreft de vaststelling dat het overschrijden van de begroting altijd onrechtmatig is, maar niet in alle gevallen hoeft te worden meegewogen in het accountantsoordeel.

Essentieel is dat de raad nadere regels kan stellen wanneer kostenoverschrijdingen die worden gecompenseerd door direct gerelateerde opbrengsten (1), kostenoverschrijdingen passend binnen het beleid (2) en kostenoverschrijdingen bij opneemderogingen (3) moeten meewegen bij het oordeel van de accountant.

In die gevallen dat de gemeenteraad geen nader beleid stelt, geldt het uitgangspunt dat deze kostenoverschrijdingen door de accountant niet worden betrokken bij de beslissing of al dan niet een goedkeurende controleverklaring kan worden afgegeven. Deze kostenoverschrijdingen moeten dan wel goed herkenbaar in de jaarrekening zijn opgenomen.

Daarnaast moet de accountant in het accountantsverslag deze kostenoverschrijdingen, waarvan het college in de jaarrekening moet aangeven dat ze nog dienen te worden geautoriseerd, aan de orde stellen. Extra lasten die worden gemaakt omdat extra opbrengsten daarvoor de ruimte bieden terwijl deze extra lasten niet direct zijn gerelateerd aan de extra opbrengsten en waarbij de raad nog geen besluit heeft genomen over de aanwending van deze extra opbrengsten, zijn onrechtmatig.

De uitkomsten van onze jaarrekeningcontrole

In totaal heeft uw gemeente € 61,63 miljoen aan lasten begroot na wijziging, tegenover € 60,45 miljoen aan werkelijke lasten in 2015. Dit is in totaal een onderrealisatie (voordeel) van € 1,18 miljoen (1,9%).

Aan baten had uw gemeente een bedrag van € 53,66 miljoen begroot na wijziging, tegenover € 59,93 miljoen aan werkelijke baten in 2015. In totaal gaat het om een hogere realisatie van baten (voordeel) van € 6,27 miljoen (11,7%).

Naast het gerealiseerde totaal saldo van baten en lasten kent een gemeente ook het gerealiseerde resultaat. Dit is het gerealiseerde totaal saldo van baten en lasten plus of min de tussentijdse resultaatbestemmingen. Deze bestemmingen bestaan uit in de loop van het jaar gedane onttrekkingen uit reserves minus de tussentijdse stortingen in reserves. De stortingen in dan wel onttrekkingen aan reserves vinden plaats op basis van door u genomen besluiten. In 2015 is er per saldo € 1,78 miljoen aan de reserves onttrokken tegen € 8,08 miljoen begroot.

Het gerealiseerde resultaat bedraagt daarmee € 1,25 miljoen (59,93 - 60,45 + 1,78) tegenover € 0,11 miljoen (53,66 - 61,63 + 8,08) begroot; in totaal derhalve een voordeel van € 1,14 miljoen. In de Jaarstukken 2015 is deze informatie opgenomen in paragraaf 4.2: Overzicht van baten en lasten in de jaarrekening.

In het kader van de begrotingsrechtmatigheid moet gekeken worden naar de lastenoverschrijdingen per programma. Zoals blijkt uit het Overzicht van baten en lasten in de jaarrekening 2015 is op vijf programma's een begrotingsoverschrijding op de lasten te constateren.

Deze zijn in te delen in de onderstaande categorieën zoals genoemd in de Kadernota Rechtmatigheid 2015.

Lastenoverschrijding programma	Begrotingsafwijking	Onrechtmatig, telt <u>niet</u> mee in het oordeel	Onrechtmatig, telt <u>wel</u> mee in het oordeel
1. Bestuur (totaal € 715.000)	Past binnen het bestaande beleid en wordt voornamelijk veroorzaakt door hogere lasten bestuurlijke ondersteuning college B&W, die gedekt worden door onttrekkingen uit de reserves en een hoger nadelig saldo van diverse kostenplaatsen, dat meer dan gecompenseerd wordt door een hoger voordelig saldo van andere kostenplaatsen.		

De uitkomsten van onze jaarrekeningcontrole

<i>3. Beheer openbare ruimte</i> (totaal € 711.000)	Past binnen het bestaande beleid en wordt veroorzaakt door hogere lasten voor wegen, straten en verkeersmaatregelen, die gedekt worden door onttrekkingen uit de reserves.	✓
<i>4. Economische zaken</i> (totaal € 232.000)	Past binnen het bestaande beleid en wordt veroorzaakt door hogere lasten voor handel, ambacht en industrie, die gedekt worden door onttrekkingen uit de reserves.	✓
<i>6. Inkomensondersteuning</i> (totaal € 233.000)	Past binnen het bestaande beleid en wordt veroorzaakt door hogere lasten voor bijstand en inkomensvoorzieningen (met name WWB, bijzondere bijstand en leenbijstand statushouders).	✓
<i>9. Ruimtelijke ordening en VHV</i> (totaal € 2.564.000)	Past binnen het bestaande beleid en wordt veroorzaakt door hogere lasten voor bouwgrondexploitatie. Deze hogere lasten worden meer dan gecompenseerd door hogere baten.	✓

De geconstateerde kostenoverschrijdingen, die formeel als onrechtmatig worden aangemerkt, worden met het vaststellen van de jaarrekening door de raad geaccordeerd en hebben - gezien de oorzaak en de door uw gemeente aan ons aangereikte adequate toelichting - geen gevolgen voor de strekking van onze controleverklaring.

Wij adviseren u voortaan een afzonderlijke toelichting in de jaarrekening op te nemen inzake de begrotingsrechtmatigheid, die specifiek is gericht op de eventuele overschrijdingen van de lasten per programma.

De uitkomsten van onze jaarrekeningcontrole

Aanscherping van de waarborgen rondom het rechtmatig Europees aanbesteden is noodzakelijk

Wij benadrukken wij de urgentie om het proces van Europese aanbesteding van diensten en leveringen strikt te blijven borgen. Het gaat hierbij vooral om het in kaart brengen en tijdig uitzetten van acties op oudere - vaak stilzwijgend doorlopende - contracten met leveranciers.

Wij hebben geen fouten en/of onzekerheden in de SiSa-bijlage 2015 geconstateerd

De procedure die uw gemeente moet naleven bij de aanlevering van de bestanden aan het CBS is ten opzichte van vorig jaar niet wezenlijk gewijzigd. Uw gemeente dient in een vast, voorgeschreven stramien zeven documenten aan het CBS te leveren.

Wij hebben de SiSa-bijlage gecontroleerd op basis van de nota verwachtingen accountantscontrole SiSa 2015. Hierbij stellen wij de getrouwheid en rechtmatigheid van de in de SiSa-bijlage verantwoorde gegevens (indicatoren) vast.

Wij willen benadrukken dat u als gemeente zelf verantwoordelijk bent voor de volledigheid van de te verantwoorde indicatoren zoals opgenomen in de SiSa-bijlage. Indien een '0' is ingevuld zijn wij bij uw organisatie nagegaan of deze '0' terecht is ingevuld.

De (verplichte) tabel met fouten en onzekerheden van de specifieke uitkeringen is opgenomen in bijlage C1 van dit accountantsverslag. Bij de controle hebben wij geen financiële fouten of onzekerheden geconstateerd.

Wij hebben geen fouten en/of onzekerheden in de IMG-bijlage 2015 geconstateerd

Wij hebben de IMG-bijlage gecontroleerd op basis van de nota verwachtingen accountantscontrole SiSa 2015. Hierbij stellen wij de getrouwheid en rechtmatigheid van de ten behoeve van de provincie Overijssel in de IMG-bijlage verantwoorde gegevens (indicatoren) vast.

Wij willen benadrukken dat u als gemeente zelf verantwoordelijk bent voor de volledigheid van de te verantwoorde indicatoren zoals opgenomen in de IMG-bijlage. Indien een '0' is ingevuld zijn wij bij uw organisatie nagegaan of deze '0' terecht is ingevuld.

De (verplichte) tabel met fouten en onzekerheden van de specifieke uitkeringen is opgenomen in bijlage C2 van dit accountantsverslag. Bij de controle hebben wij geen financiële fouten of onzekerheden geconstateerd.

De Wet Normering topinkomens (WNT) is nageleefd

De Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) is met ingang van 2013 van toepassing. Doelstelling van de wet is te verhinderen dat instellingen in de publieke en semipublieke sectoren rechtens in staat zijn bovenmatige bezoldigingen toe te kennen.

De uitkomsten van onze jaarrekeningcontrole

Voor gemeenten geldt dat de gemeentesecretaris en de griffier als topfunctionaris worden aangemerkt. De algemene bezoldiging voor een topfunctionaris mag voor 2015 niet meer bedragen dan € 178.000 per jaar. De externe accountant is belast met de controle op de naleving van de WNT door de instelling.

Overschrijding van de bezoldigingsnorm wordt aangemerkt als een onverschuldigde betaling, die door de topfunctionaris terugbetaald moet worden aan de instelling. Gebeurt dit niet, dan is Deloitte als accountant wettelijk verplicht om bij het ministerie melding te doen van deze onverschuldigde betaling. Wij hebben tevens een meldingsplicht indien u geen of onjuiste gegevens heeft gepubliceerd in de jaarrekening.

Wij hebben vastgesteld dat de bezoldigingen over 2015 van gemeente Dalfsen niet strijdig zijn met de WNT en dat de jaarrekening 2015 van gemeente Dalfsen voldoet aan de publicatieverplichtingen van de WNT. De huidige beloning van uw secretaris en griffier blijft onder de norm voor 2015.

Wij zijn onafhankelijk van de gemeente Dalfsen

Deloitte Accountants B.V. is onafhankelijk van de gemeente Dalfsen en voor zover wij weten heeft zich geen inbreuk voorgedaan op de van toepassing zijnde regels en het beleid ten aanzien van onafhankelijkheid.

Ons zijn geen relaties bekend tussen Deloitte Accountants B.V. en haar zuster- en/of dochterondernemingen of de member firms van Deloitte Touche Tohmatsu Limited en hun respectieve zuster- en/of dochterondernemingen en de gemeente Dalfsen, die naar ons professionele oordeel mogelijk van invloed kunnen zijn op onze onafhankelijkheid. Bijlage D van dit accountantsverslag bevat een nadere uiteenzetting van onze onafhankelijkheid.

3. Interne beheersing

De interne beheersing bij uw gemeente

De interne (financiële) beheersing is adequaat in het kader van onze jaarrekeningcontrole

Als onderdeel van de jaarrekeningcontrole hebben wij in het najaar van 2015 een interim-controle uitgevoerd. Deze interim-controle is primair gericht op de opzet, het bestaan en de werking van maatregelen van administratieve organisatie en interne beheersing (AO/IB), voor zover van belang voor onze controle op de betrouwbaarheid en rechtmatigheid van de in de jaarrekening opgenomen gegevens.

De bevindingen naar aanleiding van deze controle hebben wij opgenomen in onze managementletter d.d. 19 november 2015, die wij op 11 november 2015 in concept hebben besproken met de directie en het management van de gemeente Dalfsen.

Onderstaand hebben wij in samenvattende vorm onze belangrijkste bevinding opgenomen.

“Wij hebben geconstateerd dat uw gemeente in de afgelopen jaren veel energie heeft gestoken in de opzet en verbetering van de verbijzonderde interne controle. Ook zijn er n.a.v. een onderzoek door de rekenkamercommissie in 2014 maatregelen genomen om de (financiële) beheersing van de grondexploitatie te verbeteren.

Wij hebben tijdens de in september en oktober 2015 uitgevoerde interim-controle de procesrisico's onderzocht, waarbij wij ons primair hebben gericht op de opzet, het bestaan en (waar mogelijk en relevant) de werking van maatregelen van administratieve organisatie en interne beheersing (AO/IB), voor zover van belang voor onze controle op de betrouwbaarheid van de in de jaarrekening opgenomen gegevens.

Dat u een sterke maar efficiënte basis van interne (financiële) beheersing belangrijk vindt blijkt uit de wijze waarop u de interne beheersing en verbijzonderde interne controle hebt vormgegeven en daarover rapporteert. Wij hebben geconcludeerd dat de administratieve organisatie en interne beheersing (AO/IB) binnen de gemeente Dalfsen in de basis toereikende aanknopingspunten bevat om te komen tot betrouwbare financiële jaarverslaggeving en dat er op een aantal onderdelen in de opzet en uitvoering nog verdere verbeteringen mogelijk zijn. Daarmee is het fundament voor een adequate financiële beheersing en dito informatievoorziening aanwezig.

Wel hebben wij geconstateerd dat de huidige beschrijvingen van de interne beheersingsmaatregelen bij uw gemeente veelal niet actueel zijn en/of qua beschrijving niet voldoen aan de eisen vanuit een verscherpte focus op audit quality, voor wat betreft de zogenoemde '6 W-vragen': wie doet wat, waarom, wanneer, waarmee en met welk doel? Verder merken wij op dat de wijze van selectie van te controleren posten ten behoeve van het verrichten van deelwaarnemingen een andere insteek vraagt.

Wij zijn hierover in overleg met uw medewerker verbijzonderde interne controle. Afsproken is dat de gemeente een actieplan opstelt voor de langere termijn, waarin prioriteitsstelling en een tijdlijn zijn opgenomen om de voortgang te kunnen monitoren.

De interne beheersing bij uw gemeente

Wij vragen u de beschrijvingen te actualiseren en daarbij een interne toets op de processen uit te voeren, wat een aangescherpt inzicht kan opleveren van de risico's en eventuele leemtes in de interne beheersing. Hiermee kan ook een directe relatie worden gelegd naar het risicomanagement in de organisatie.

Voor de bevindingen van de verbijzonderde interne controle over 2015 verwijzen wij u naar de intern uitgebrachte Tussenrapportage d.d. 18 september 2015.

Vanwege het belang van de transities in het sociaal domein met ingang van 2015 hebben wij de bevindingen met betrekking tot de drie decentralisaties opgenomen in een afzonderlijk hoofdstuk. De conclusie is dat er op dit terrein nog veel onzekerheden en onduidelijkheden zijn, die zo mogelijk ten tijde van de jaarrekeningcontrole dienen te zijn opgelost."

Een detailpunt waarover wij rapporteerden in onze managementletter 2015 en dat wij specifiek onder uw aandacht willen brengen (de bedragen zijn geactualiseerd naar de situatie per 31 december 2015) betreft het volgende:

"Tijdens de controle op de autorisaties bij de diverse banken waarmee de gemeente Dalfsen zaken doet, is gebleken dat de gemeente Dalfsen ook de beschikking heeft over een aantal bankrekeningen bij de Rabobank. Eén van deze rekeningen wordt niet meegenomen in de administratie van de gemeente Dalfsen. Dit betreft een rekening van Hörstelcomité Dalfsen.

Wij adviseren u te onderzoeken in hoeverre deze bankrekening behoort tot de verantwoordelijkheid van de gemeente Dalfsen en of het saldo en de mutaties daarin al dan niet binnen de financiële administratie van de gemeente Dalfsen dienen te worden verantwoord."

Betrouwbaarheid en continuïteit van de automatiseringsomgeving

Onze jaarrekeningcontrole is gericht op het geven van een oordeel over de jaarrekening zelf en is niet primair gericht op het doen van uitspraken over de betrouwbaarheid en de continuïteit van de geautomatiseerde gegevensverwerking als geheel of van onderdelen daarvan. Onze bevindingen gaan over de onderdelen die wij onderzocht hebben in het kader van de jaarrekening, wat wil zeggen dat wij geen volledigheid pretenderen.

Wij hebben geen zaken gesignaleerd betreffende de betrouwbaarheid en continuïteit van de geautomatiseerde gegevensverwerking die wij in het kader van onze jaarrekeningcontrole onder uw aandacht zouden moeten brengen. Wel hebben wij in onze managementletter aan de directie een aantal bevindingen en aanbevelingen onder de aandacht gebracht.

De interne beheersing bij uw gemeente

Door uw gemeente is recent een frauderisicoanalyse uitgevoerd

Als onderdeel van onze controle hebben wij uw directie verzocht inzicht te geven in uw inschatting van het risico dat de jaarrekening een materiële afwijking zou kunnen bevatten als gevolg van fraude, in de aard, omvang en frequentie van deze inschattingen, het proces dat het college en/of directie/management daarbij hanteert, alsook de communicatie daarover met het personeel en met u als raad.

Het college/de directie heeft ons aangegeven zich bewust te zijn van frauderisico's en heeft in kaart gebracht welke acties voor 2015 hebben plaatsgevonden en wat de aandachtspunten zijn. De uitgevoerde analyse fraude en integriteitsrisico d.d. 3 februari 2016 is (nog) niet vastgesteld door het college van B&W. Een nota inzake overkoepelend M&O-beleid (misbruik en oneigenlijk gebruik van regelingen door derden) is in voorbereiding en zal naar verwachting in 2016 worden vastgesteld. Hieruit blijkt dat het onderwerp 'frauderisico' op uw agenda staat. Wij adviseren u deze frauderisicoanalyse jaarlijks op te nemen in uw planning- en controlcyclus.

Wij hebben directie en college verzocht de gehouden frauderisicoanalyse over de verslagperiode af te stemmen met (een afvaardiging van) de gemeenteraad en hiervan een adequate vastlegging te maken. Deze afstemming heeft plaatsgevonden tijdens de technische behandeling van de Jaarstukken 2015 door de raadscommissie op 17 mei 2016.

Deze specifieke frauderisicoanalyse kan o.i. gezien worden als een periodieke afsluiting van het gevoerde risicomangement op het totaalniveau van de organisatie van de gemeente Dalfsen.

4. Analyse resultaat, vermogen en financiële structuur

Onze analyse van uw resultaat, vermogen en financiële structuur

Het gerealiseerde saldo van baten en lasten 2015 is negatief, het gerealiseerde resultaat 2015 is voordelig

Het feitelijke saldo van baten en lasten in een jaar wordt weergegeven als het gerealiseerde totaal saldo van baten en lasten. Daarnaast kent de gemeente ook het gerealiseerde resultaat. Dit is het gerealiseerde totaal saldo van baten en lasten plus of min de tussentijdse resultaatbestemmingen. Deze bestemmingen bestaan uit in de loop van het jaar gedane onttrekkingen uit reserves minus de tussentijdse stortingen in reserves.

De stortingen in dan wel onttrekkingen aan reserves vinden plaats op basis van door u genomen besluiten. Het resultaat ná bestemming is dus mede het gevolg van de politieke besluitvorming. Concreet betekent dit voor uw gemeente het volgende.

Exploitatieresultaat 2015		<i>x € 1.000</i>
De totale baten van uw gemeente bedragen:	59.930	
De totale lasten van uw gemeente bedragen:	60.454	
Het tekort bedraagt (<i>'gerealiseerde totaal saldo van baten en lasten'</i>)		-/- 524
Gedurende het jaar heeft u al voor diverse zaken besloten gelden te reserveren. Deze gelden zijn in de reserves gestort:	3.671	
Tevens hebt u besloten tot het dekken van diverse uitgaven uit reserves. Over het boekjaar betreft dit:	5.449	
Per saldo gedurende het jaar onttrokken aan reserves:		1.778
Gerealiseerde resultaat (voordelig):		1.254

De exploitatie over 2015 laat een nadelig gerealiseerd totaal saldo van baten en lasten van € 0,5 miljoen zien, ten opzichte van een begroot nadelig saldo van € 8,0 miljoen. Dit is een voordeel van afgerond € 7,5 miljoen. Dit voordeel is op diverse programma's gerealiseerd.

Onze analyse van uw resultaat, vermogen en financiële structuur

De grootste voordelen doen zich voor binnen de programma's Onderwijs en vrije tijd (€ 3,8 miljoen), Ruimtelijke ordening en VHV (€ 1,9 miljoen), Economische zaken (€ 0,6 miljoen), Bestuur (€ 0,5 miljoen), Duurzaamheid en milieu (€ 0,5 miljoen) en Sociaal domein (€ 0,8 miljoen), met daartegenover een nadeel op het programma Beheer openbare ruimte (€ 0,6 miljoen).

In de jaarstukken (hoofdstuk 4.6 Analyses) wordt een toelichting gegeven op de gerealiseerde afwijkingen ten opzichte van de begroting na wijziging: het uiteindelijke gerealiseerde resultaat van € 1.254000 voordelig. Voor een nader gedetailleerd inzicht van de afwijkingen en de verklarende toelichting hierop per programma verwijzen wij u naar dit onderdeel van de jaarrekening 2015.

De vermogenspositie van uw gemeente loopt enigszins terug

In het Bbv, de verslaggevingsregels van gemeenten, wordt een duidelijk onderscheid gemaakt tussen resultaatbepaling en resultaatbestemming. Alle baten en lasten dienen via het overzicht van baten en lasten in de jaarrekening te lopen. Er mogen geen baten of lasten rechtstreeks in het eigen vermogen worden gemuteerd.

De mutaties in het eigen vermogen vinden plaats door middel van de resultaatbestemming. Het gerealiseerd totaal saldo van baten en lasten bedraagt € 0,5 miljoen nadelig. Per saldo is tussentijds € 1,8 miljoen aan de reserves onttrokken, zodat het uiteindelijk gerealiseerde resultaat over 2015 € 1,3 miljoen voordelig bedraagt. Dit bedrag is afzonderlijk vermeld onder het eigen vermogen in de balans.

In het hierna volgende overzicht hebben wij de mutaties in de reserves schematisch weergegeven.

x € 1.000	2014	2015
Eigen vermogen per 1 januari	€ 61.179	€ 50.591
Reclassificatie van reserve naar voorziening	-/- € 2.538	€ 0
Tussentijdse resultaatbestemming	-/- € 9.488	-/- € 1.778
Gerealiseerde resultaat	€ 1.439	€ 1.254
Totaal ('saldo van baten en lasten')	-/- € 8.050	-/- € 524
Eigen vermogen per 31 december	€ 50.591	€ 50.067

Onze analyse van uw resultaat, vermogen en financiële structuur

De omvang van het eigen vermogen bedraagt ultimo 2015 64,6 % van het balanstotaal (2014: 61,0 % van het balanstotaal).

Het weerstandsvermogen bestaat uit de relatie tussen de beschikbare weerstandscapaciteit en de benodigde weerstandscapaciteit vanwege ingeschatte risico's. De beschikbare weerstandscapaciteit (voor samenstelling zie paragraaf 3.7 van uw jaarstukken) van uw gemeente bedraagt € 18,1 miljoen (2014: € 20,5 miljoen). Er is dus sprake van een daling van de beschikbare weerstandscapaciteit in 2015 ten opzichte van 2014. Overigens merken wij hierbij op dat deze cijfers niet aan accountantscontrole of een beoordelingsopdracht zijn onderworpen.

Uw gemeente heeft op basis van een risicosimulatie een bedrag aan benodigde weerstandscapaciteit berekend van € 4,14 miljoen (2014: € 3,65 miljoen). De daling van de beschikbare weerstandscapaciteit en de toename van de benodigde weerstandscapaciteit leiden ertoe dat de ratio van het weerstandsvermogen per ultimo 2015 weliswaar iets minder gunstig is geworden (4,4 ten opzichte van 5,6 in 2014) maar dat deze zich toch nog altijd ver boven de door u als voldoende aangemerkte grens van 1 bevindt. Wij adviseren u de komende jaren deze ratio adequaat en periodiek te blijven monitoren.

Voor meer gedetailleerde informatie over uw weerstandspositie verwijzen wij u naar paragraaf 3.7 "Weerstandsvermogen en Risicobeheersing" van uw jaarstukken 2015. Hierbij merken wij aanvullend op dat uw gemeente in deze paragraaf op een transparante en toereikende wijze inzicht geeft in het weerstandsvermogen en het systeem van risicobeheersing. Wel is het aan te bevelen hier ook inzicht te geven in de berekening van de benodigde weerstandscapaciteit en daarmee inzicht te geven in de belangrijkste door uw gemeente onderkende risico's.

Onze analyse van uw resultaat, vermogen en financiële structuur

De financiële structuur van uw gemeente vertoont een structureel tekort aan middelen op lange termijn

Ter toelichting en voor een inzicht in de financiële structuur van uw gemeente hebben wij het volgende overzicht opgenomen, dat is ontleend aan de balans per jaareinde:

x € 1.000	2013	2014	2015
Stand van de reserves per 31 december	55.936	45.152	48.814
Gerealiseerde resultaat	1.243	1.439	1.254
Voorzieningen	6.305	7.899	6.547
Schulden op lange termijn	3.120	9.908	8.446
Beschikbaar op lange termijn	70.604	68.398	65.061
Vaste activa	41.894	42.327	41.240
Vorraden	31.335	31.127	29.013
Vastgelegd op lange termijn	73.229	73.454	70.253
Tekort beschikbare middelen op lange termijn	-/- 2.625	-/- 5.056	-/- 5.192

Eind 2015 is uw financieringspositie negatief, evenals eind 2014 en 2013. Gezien de huidige omstandigheden in de financiële wereld is dat in principe geen probleem. Het tekort wordt door uw gemeente gefinancierd met kortlopende middelen. Per 31 december 2015 stond een kasgeldlening uit van € 4,5 miljoen.

5. Overige onderwerpen

Overige onderwerpen

Bevestiging van het college is ontvangen

Wij hebben van het college een ondertekende schriftelijke bevestiging bij de jaarrekening ontvangen.

Er is geen sprake van meningsverschillen met het management of een beperking in reikwijdte van onze controle

Er zijn geen meningsverschillen met het college geweest en er waren geen beperkingen bij de uitvoering van onze controle. Naar onze mening is ons bij de uitvoering van onze controle-opdracht door het college en de medewerkers van de gemeente Dalfsen de volledige medewerking verleend en hebben wij volledige toegang tot de benodigde informatie gehad.

Er is geen sprake van vermoedens of signalen van fraude

In Nederland is de accountant wettelijk verplicht om alle ontdekte fraudegevallen te rapporteren aan het management van de organisatie. Wij merken op dat onze controle niet specifiek is ingericht op het ontdekken van fraude. De accountant is wel verantwoordelijk voor het betrekken van frauderisico's in de planning en uitvoering van zijn controleopdracht.

Wij hebben een fraudediscussie gevoerd met het controleteam en met de portefeuillehouder financiën namens het college, de directie en het management van de gemeente Dalfsen, waarbij wij de nadruk hebben gelegd op de vermoedens van materiële onjuistheden als gevolg van fraude in de jaarstukken. Van het college, directie en management hebben wij de bevestiging ontvangen dat er geen onregelmatigheden zijn geconstateerd waarbij het management of werknemers die een belangrijke rol spelen bij de maatregelen van interne beheersing of anderen in het geval dat de fraude van materieel belang kan zijn op de jaarrekening, zijn betrokken.

Tevens hebben wij zelfstandig werkzaamheden uitgevoerd die gericht waren op het risico van het 'omzeilen' van de interne beheersingsmaatregelen door het college, directie en management te detecteren. Wij hebben specifieke controles uitgevoerd op memoriaalboekingen en schattingen en hebben significante en niet-routinematige transacties met behulp van gegevensanalyses onderzocht. Hierbij hebben wij geen bijzonderheden geconstateerd.

Hoewel wij een professioneel kritische houding hebben ten opzichte van risico's van fraude in de jaarrekening, willen wij opmerken dat onze controle niet specifiek is gericht op het ontdekken hiervan. Tijdens de uitvoering van onze controle van de jaarrekening 2015 hebben wij geen aanwijzingen verkregen dat er sprake is geweest van fraude.

Bijlagen

Bijlage A1: Overzicht van niet gecorrigeerde fouten in de jaarrekening

Niet-gecorrigeerde fouten

De volgende niet-gecorrigeerde fouten groter dan de rapportagetolerantie zijn gedurende onze werkzaamheden vastgesteld.

Aard van de fouten	Rechtmatigheid x € 1.000	Getrouwheid x € 1.000
Effect niet-gecorrigeerde controleverschillen voorgaande periode	N.v.t.	N.v.t.
Effect niet-gecorrigeerde controleverschillen huidige periode	N.v.t.	N.v.t.
Rechtmatigheidsfout is tevens getrouwheidsfout	N.v.t.	N.v.t.
Rechtmatigheidsfout is per saldo ook een getrouwheidsfout	N.v.t.	N.v.t.
(Sub)totaal getrouwheidsfouten	N.v.t.	N.v.t.
Extra absolute waarde rechtmatigheidsfouten	N.v.t.	N.v.t.
Extra foutieve financiële beheershandelingen zonder direct financieel effect vanuit externe regels (EU-aanbesteding/Fido/Etc.)	N.v.t.	
Extra foutieve financiële beheershandelingen zonder direct financieel effect vanuit interne regels (gedoogbeleid)	N.v.t.	
Overige rechtmatigheidsfouten	N.v.t.	
Totaal rechtmatigheidsfouten	N.v.t.	

Bijlage A1: Overzicht van niet gecorrigeerde fouten in de jaarrekening

Aard van de onzekerheden	Rechtmatigheid x € 1.000	Getrouwheid x € 1.000
Onzekerheid rechtmatigheid betreft tevens getrouwheid; betreft PGB-bestedingen € 1.263.458 en ontbreken finale eindafrekening van een aantal zorgaanbieders bij BVO Jeugdzorg IJsselland € 89.438	1.352	1.352
Onzekerheid rechtmatigheid is per saldo ook een onzekerheid inzake getrouwheid	N.v.t.	N.v.t.
(Sub)totaal onzekerheden in de controle getrouwheid	N.v.t.	N.v.t.
Extra absolute waarde onzekerheden rechtmatigheid	N.v.t.	
Extra financiële beheershandelingen met een onzeker direct financieel effect vanuit externe regels (EU-staatssteun)	N.v.t.	
Extra financiële beheershandelingen met een onzeker direct financieel effect vanuit interne regels (gedoogbeleid)	N.v.t.	
Overige onzekerheden inzake rechtmatigheid	N.v.t.	
Totaal onzekerheden in de controle rechtmatigheid	N.v.t.	

Wij zullen bij het college een schriftelijke bevestiging bij de jaarrekening opvragen, waarin het college het bovenstaande bevestigt. Dat houdt in dat eventuele niet geconstateerde en daardoor niet-gecorrigeerde fouten, zowel individueel als in totaal, in het kader van de jaarrekening niet materieel zijn. Wij vragen het college dan tevens te bevestigen geen kennis te hebben van andere niet-gecorrigeerde fouten.

Bijlage A2: Overzicht van gecorrigeerde fouten in de jaarrekening

Gecorrigeerde fouten

De tabel hierna bevat alle tot nu toe afzonderlijk geïdentificeerde en gecorrigeerde fouten groter dan de rapportagetolerantie en andere door het college gecorrigeerde fouten.

Aard van de gecorrigeerde fouten	Rechtmatigheid x € 1.000	Getrouwheid x € 1.000
Feitelijke afwijkingen		
<u>Presentatie</u> : van overlopende passiva naar overige schulden € 51.000	0	0
<u>Presentatie</u> : saldering debiteuren en vooruitontvangen bedragen (overlopende passiva) € 1.128.000	0	0
<u>Presentatie</u> : saldering vooruitbetaalde bedragen en crediteuren € 5.254.000	0	0
<u>Presentatie</u> : in de toelichting op de balans ontbreekt onder de niet uit de balans blijkende verplichtingen de vermelding van de huurverplichting inzake De Trefkoele tot 31 augustus 2024 voor € 133.000 per jaar	0	0
Inschattingsafwijkingen		
Niet van toepassing	N.v.t.	N.v.t.
Geprojecteerde afwijkingen		
Niet van toepassing	N.v.t.	N.v.t.
Totaal		

Bijlage A3: Geconstateerde afwijkingen in de toelichting op de jaarrekening

Afwijkingen in de toelichting

Onze controlestandaarden eisen dat wij afwijkingen van materieel belang in de toelichting signaleren om de gemeenteraad in staat te stellen een inschatting te maken van de gevolgen daarvan voor de jaarrekening. De tabel hierna bevat een weergave van die onderwerpen uit de toelichting waarvan wij denken dat de gemeenteraad deze nader dient te beoordelen.

Toelichting	Bron toelichtingsvereiste	Kwantitatieve of kwalitatieve overweging
Niet van toepassing	N.v.t.	N.v.t.

Bijlage B: Fouten en onzekerheden inzake financiële rechtmatigheid

Rechtmatigheid

In het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (BADO), de Kadernota Rechtmatigheid 2015 en in het door de gemeenteraad vastgestelde normenkader is het kader voor de controle op de rechtmatigheid opgenomen. Bij de controle op de rechtmatigheid hebben wij tot op heden de volgende fouten en/of onzekerheden geconstateerd.

Toelichting	Bron normenkader	Fout of onzekerheid <i>x € 1.000</i>
Niet van toepassing	N.v.t.	N.v.t.

Bijlage C1: Fouten en onzekerheden inzake de SiSa-bijlage

Op grond van het Besluit accountantscontrole decentrale overheden, artikel 5, lid 4, rapporteren wij in dit accountantsverslag over de fouten en onzekerheden van de specifieke uitkeringen die in 2015 onder SiSa vallen. Per regeling wordt in een tabel aangegeven of, en zo ja welke financiële fouten of onzekerheden zijn geconstateerd. Onderstaand treft u deze tabel aan.

Specifieke uitkering	Fout of onzekerheid	Financiële omvang	Toelichting
OCW D9 Onderwijsachterstandenbeleid 2011-2015 (OAB)	N.v.t.	€ 0	-
I&M E27B Brede doeluitkering verkeer en vervoer <i>SiSa tussen mede-overheden</i>	N.v.t.	€ 0	-
SZW G1A Wet sociale werkvoorziening (Wsw) gemeente 2014	N.v.t.	€ 0	-
SZW G2 Gebundelde uitkering o.g.v. art. 69 WWB gemeente 2015	N.v.t.	€ 0	-
SZW G3 Besluit bijstandsverlening zelfstandigen 2004 (exclusief levensonderhoud beginnende zelfstandigen) gemeente 2015	N.v.t.	€ 0	-
Totaal	N.v.t.	€ 0	-

Bijlage C2: Fouten en onzekerheden inzake de IMG-bijlage

Naar analogie van de SiSa-bijlage rapporteren wij op grond van het Besluit accountantscontrole decentrale overheden, artikel 5, lid 4, in dit accountantsverslag over de fouten en onzekerheden van de specifieke uitkeringen die in 2015 onder het project van de provincie Overijssel Investeren met Gemeenten (IMG) vallen. Per regeling wordt in een tabel aangegeven of, en zo ja welke financiële fouten of onzekerheden zijn geconstateerd. Onderstaand treft u deze tabel aan.

Specifieke uitkering	Fout of onzekerheid	Financiële omvang	Toelichting
2010/0169527 Invulling Cichoreifabriek	N.v.t.	€ 0	-
2011/0034843 Waterfront	N.v.t.	€ 0	-
	N.v.t.	€ 0	-
	N.v.t.	€ 0	-
	N.v.t.	€ 0	-
Totaal	N.v.t.	€ 0	-

Bijlage D: Onafhankelijkheid

Bevestiging onafhankelijkheid

De voorschriften in het kader van onafhankelijkheid zijn binnen de Koninklijke Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (de NBA) opgenomen in de “Verordening inzake Onafhankelijkheid (ViO)” en vormen een belangrijk onderdeel van het ‘normenkader’ waaraan een accountant moet voldoen. De naleving van de ViO is binnen de organisatie van Deloitte ingebed.

Op basis van onze toetsing concluderen wij dat onze onafhankelijkheid als certificerend accountant bij de gemeente Dalfsen in 2015 is gewaarborgd. Een overzicht van de aanvullende dienstverlening hebben wij hierna opgenomen.

Aanvullende dienstverlening

In 2015 zijn er door ons de volgende aanvullende diensten verricht:

- Adviesopdracht m.b.t. inrichting administratie c.a. Stichting Dalfsen Werkt.

Op grond van de door ons getroffen maatregelen en de communicatie met u hierover zijn wij van mening dat onze onafhankelijkheid is gewaarborgd.

Geschenken en persoonlijke uitingen van gastvrijheid

De Nederlandse onafhankelijkheidsregels vereisen dat de eindverantwoordelijke accountant de met governance belaste organen informeert over geschenken en persoonlijke uitingen van gastvrijheid die Deloitte, een bestuurder of interne toezichthouder van Deloitte of een lid van het controleteam heeft ontvangen of verstrekt aan gemeente Dalfsen of een bij gemeente Dalfsen betrokken persoon. Hierbij is een drempel van € 100 opgenomen in de regels.

Wij hebben geen geschenken en persoonlijke uitingen van gastvrijheid die een (geschatte) waarde van meer dan € 100 hebben ontvangen of verstrekt en zijn daarom van mening dat er geen sprake is van een bedreiging voor de onafhankelijke uitvoering van de controleopdracht.

Bijlage E: Reikwijdte van de accountantscontrole

De opdracht die u ons heeft verstrekt

Binnen het kader van de meerjarige overeenkomst tussen uw gemeente en Deloitte Accountants B.V. tot het controleren van uw jaarrekening bevestigen wij formeel elk jaar de onderlinge afspraken met een opdrachtbevestiging. Met de opdrachtbevestiging van 6 oktober 2015 heeft u ons op meer gedetailleerde wijze opdracht gegeven tot het controleren van de jaarrekening 2015.

De doelstelling van de controle is het afgeven van een controleverklaring bij de jaarrekening van de gemeente Dalfsen. In dit accountantsverslag geven wij een toelichting op de bevindingen naar aanleiding van de controle.

Onze controleaanpak bestaat in hoofdlijnen uit drie fasen: de risicoanalyse, de interim-controle en de jaarrekeningcontrole.

Gezamenlijke risicoanalyse als basis

Onze controle start met het maken van een analyse van de risico's waar u als gemeente mee te maken heeft. Deze risicoanalyse zien wij als een gezamenlijke actie van ons controleteam en vertegenwoordigers van uw gemeente en maakt deel uit van ons pre-auditgesprek. Het doel hiervan is om op basis van gezamenlijke kennis van uw organisatie en uw omgeving tot een zo volledig en bruikbaar mogelijke risicoanalyse te komen, die als basis voor de verdere controlewerkzaamheden kan dienen. Het gaat hierbij primair om de externe risico's en de risico's in de bedrijfsvoering. Bij deze inventarisatie ligt primair de focus op de risico's op afwijkingen van materieel belang in de jaarrekening als gevolg van fraude of fouten.

Interim-controle

Onze risicoanalyse en de daarop gebaseerde controleaanpak richten zich niet uitsluitend op de jaarrekening zelf, maar ook op het systeem van interne beheersing. Hoe beter dat systeem functioneert, hoe meer zekerheid er bestaat dat de opgeleverde informatie betrouwbaar is, zowel tussentijds als bij de jaarrekening. Omdat deze interne beheersing het gehele jaar goed dient te functioneren, hoeven wij met de aanvang van onze controle niet te wachten totdat de jaarrekening gereed is. Onze controle vindt daarom voor een belangrijk deel al in de tweede helft van het boekjaar plaats. Wij onderzoeken tijdens de interim-controle de procesrisico's, om te bepalen of hierin voldoende beheersmaatregelen (de AO/IB) zijn getroffen. Het product van deze fase van de controle is onze managementletter, met daarin opgenomen verbeterpunten ter verdere optimalisatie van de interne beheersing (zie het hoofdstuk Interne beheersing).

Jaarrekeningcontrole

Bij de jaarrekeningcontrole stellen wij vast of de jaarrekening is opgesteld volgens de geldende verslaggevingsvoorschriften (Bbv), of de door u opgestelde jaarrekening een getrouw beeld geeft en of de baten, lasten en balansmutaties voldoen aan de eisen van rechtmatigheid zoals opgenomen in uw controleprotocol en normen- en toetsingskader. Ook stellen wij vast dat de posten in de jaarrekening adequaat zijn toegelicht. Onze controle houdt niet in dat wij alle posten integraal controleren. Onze aanpak heeft als doel om belangrijke onjuistheden of onrechtmatigheden te ontdekken, rekening houdend met de materialiteitsgrenzen zoals door u vastgesteld en vastgelegd in het controleprotocol.

Bijlage E: Reikwijdte van de accountantscontrole

Het product van de jaarrekeningcontrole is de controleverklaring bij de jaarrekening en ons accountantsverslag. In ons accountantsverslag rapporteren wij fouten en onzekerheden die de vastgestelde rapportagetolerantie overschrijden en overige bijzonderheden die naar onze mening van belang zijn voor de behandeling van de jaarrekening (zoals governance, financiële positie, ontwikkeling resultaten en de kwaliteit van de interne beheersing). Onze controleverklaring is gebaseerd op onze controlewerkzaamheden als accountant van de gemeente Dalfsen.

Verantwoording bestede uren jaarrekeningcontrole 2015

In onderstaand overzicht geven wij u inzicht in de door ons voor de controle van de jaarrekening 2015 van de gemeente Dalfsen geraamde en tot op heden daadwerkelijk bestede uren.

	budget	besteed regulier	besteed extra 3 D's	besteed reviews	besteed totaal
Partner	29	28	3	3	34
Manager	127	142	50	64	256
Staff	76	296	9	21	326
ERS-specialist		12			12
WNT-specialist		19			19
Review specialist				26	26
	232	497	62	114	673

Bijlage F: Disclaimer en beperking in gebruik

Dit verslag is alleen bestemd voor de leden van de gemeenteraad en het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Dalfsen en mag niet in zijn geheel of gedeeltelijk aan derden worden verstrekt of aangehaald zonder onze schriftelijke toestemming vooraf. Er wordt geen verantwoordelijkheid aan een derde partij geaccepteerd, omdat dit verslag daar niet voor opgesteld en bedoeld is. Dientengevolge nemen wij geen enkele verplichting of plicht van zorg aan ieder ander persoon aan wie dit verslag getoond of in zijn handen komt op ons.

De in dit verslag aan de orde gestelde onderwerpen zijn door ons geconstateerd gedurende onze controleopdracht waarvan wij van mening zijn dat zij uw aandacht behoeven. Het is geen allesomvattend verslag van alle geconstateerde zaken en in het bijzonder kunnen wij niet verantwoordelijk worden gesteld voor het rapporteren van alle bedrijfsrisico's of tekortkomingen in het systeem van interne beheersing. Elke conclusie, opinie of opmerking in dit verslag is verstrekt in de context van onze controleverklaring over de jaarrekening als geheel, welke zal worden verstrekt in onze controleverklaring.

Evenzo geldt dat de opmerkingen, bevindingen en aanbevelingen met betrekking tot het systeem van interne beheersing niet gelezen dienen te worden als een afzonderlijke opinie van het systeem van interne beheersing en haar werking.

Deloitte refers to one or more of Deloitte Touche Tohmatsu, a UK Private Company limited by guarantee, and its network of member firms. Neither Deloitte Touche Tohmatsu nor any of its member firms has any liability for each other's acts or omissions. Each of the member firms is a separate and independent legal entity operating under the names of "Deloitte", "Deloitte & Touche", "Deloitte Touche Tohmatsu", or other related names.